

АЗОВСЬКЕ МОРЕ — одне із середземних морів Атлантичного океану, сполучене з Чорним морем вузькою **Керченською протокою**. Омиває територію України, зокрема Донецьку, Запорізьку, Херсонську області та АР Крим, на Сході — РФ. Площа 39,1 тис. км², об'єм води 290 тис. км³, середня глибина 7,4 м, максимальна — 14 м. Найбільша протяжність від **Арабатської Стрілки** до дельти Дону — 380 км, найбільша ширина з Півночі на Південь — 200 км. Довжина берегової лінії 2686 км. Рельєф дна дуже рівний. У центральній частині моря глибина становить 10–13 м, 43 % площі займає зона глибин від 5 до 10 м, все інше — вузька прибережна смуга до ізобати 5 м.

Це наймілкіше і найменше море на Землі. Береги здебільшого пологі, лише в південній частині береги **Керченського** і **Таманського півостровів** підвищені. Західний берег — Арабатська Стрілка, завдовжки 110 км, завширшки від 0,3 до 5 км, яка відділяє від моря затоку *Сиваш*. На північному узбережжі чимало піщаних кіс, які утворюють мілководні затоки — *Утлюцьку*, *Обитічну*, *Бердянську*, *Білосарайську*. Найбільша затока — *Таганрозька*, яка глибоко входить у суходіл на східному узбережжі моря — широкі плавні з багатьма лиманами. Осади на дні м'які, пухкі; характерна значна кількість черепашиків.

Клімат континентальний, найяскравіше виражений у північній частині моря, для якої характерні холодна зима й сухе жарке літо. Зима холодна, відносно суха, з переважанням сильних північно-східних і східних вітрів. Середня температура у прибережній смузі в січні від -1 °С на Півдні до -6 °С на Півночі, у липні — від +23,5° до +24,5 °С. Опади — 300–500 мм/рік. У море впадають дві великі ріки — Дон і Кубань. Загалом циркуляція вод моря має циклічний характер. Течії нестійкі і спричиняються вітрами. Середня швидкість вітрових течій становить 10–20 см/с.

Температура води влітку досягає +24°, +25 °С з максимальним значенням біля берегів — до +32 °С. Узимку температура води знижується до -0,8°, -1,0 °С. Лід утворюється щорічно, його товщина залежить від суворості зими. За середньорічними даними, льодовий покрив займає 29 % загальної площі моря.

Належить до солонуватоводних басейнів. Найбільший вплив на зміну середньорічної солоності вод мають річкові стоки Дону й Кубані. Міжрічні зміни середньої солоності досягають 0,7–1,0 ‰, багаторічні — 4,3 ‰ і мають нерегулярний характер. Середня солоність вод дорівнює 11,4 ‰ і має тенденцію до збільшення.

Обсягом річкового стоку зумовлені сезонні (до 30 см) і міжрічні (до 70 см) зміни рівня моря. Значнішими є короточасні зміни рівня, викликані згинно-нагинними

явищами. У Таганрозькій затоці такі зміни рівня перевищують 2 м, на східному узбережжі під час тривалих сильних західних вітрів сягають 4–5 м. Добре виражені коливання сейшового характеру; у Таганрозькій затоці амплітуда одноузлової сейші становить 25–35 см. Найбільша висота хвиль під час шторм. вітрів 2,5 м, звичайна висота — під час сильних вітрів — 0,5–1,0 м. Улітку часто спостерігаються штилі.

Є важливою транспортною магістраллю. З'єднане Волго-Донським каналом з Каспійським, Білим і Балтійським морями. Головні порти: Маріуполь, Бердянськ (обидва — Україна), Таганрог, Ростов-на-Дону, Єйськ (усі — РФ). Узбережжя Азовського моря — район рекреації: тут функціонують санаторії, будинки відпочинку, турбази. На дні моря виявлено великі запаси нафти, природного газу, залізної руди. Це один із важливих рибогосподарських регіонів. Промислові риби — осетрові, судак, лящ, хамса, тюлька. Екологічна ситуація відзначається стійкою тенденцією до збільшення забрудненості моря нафтопродуктами, фенолами, важкими металами. Середньорічна концентрація хлорорганічних пестицидів у воді останнім часом зросла у понад 5 разів. Вплив забруднюваних речовин позначився на видовому складі та чисельності планктону, донних тварин, промислових риб. Збільшення солоності призвело до активного проникнення в море середземноморської і водночас до значного зменшення представників прісноводної і солонуватоводної фауни та флори. Наприкінці 1980-х рр. в морі з'явився атлантичний вселенець — гребневик (подібний до медузи). Масовий розвиток цього хижака на поч. 90-х рр. спричинив майже повне припинення промислу хамси, істотне зниження промислових ресурсів. Азовське море потребує термінових та ефективних заходів щодо його охорони.

Рекомендована література

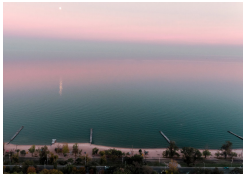
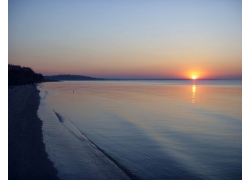
1. Даен Л. А. Азовское море. К., 1984;
2. Соловьев А. И. Голубые дороги Азова: Путеводитель. Дн.; Ростов-на-Дону, 1985;
3. Биология Черного и Азовского морей: Указатель литературы за 1917–1977 годы. О., 1985–89. Вып. 1–9;
4. Биология Черного и Азовского морей: Указатель литературы за 1978–1987 годы. О., 1990–92. Вып. 1–6;
5. Шнюков Е. Ф., Цемко В. П. Азовское море. К., 1987;
6. Мороз С. А., Митропольский А. Ю. Региональный геомониторинг в решении актуальных проблем экологии внутренних морей // Философские проблемы современного естествознания. К., 1990. Вып. 73;

7. Сиротенко А. І., Чернов Б. О., Плахута В. Я. Географія Української РСР: природні комплекси Чорного і Азовського морів // Радянська школа. 1991. № 3;

8. Состояние биологических ресурсов Черного и Азовского морей. Керчь, 1995.

Ю. Ф. Безруков, М. П. Булгаков

Фотоілюстрації

Бібліографічний опис:

Азовське море / Ю. Ф. Безруков, М. П. Булгаков // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-42775>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).